

v adhezním řízení. Lze očekávat, že podle nového přestupkového zákona č. 250/2016 Sb., který sjednocuje úpravu správního trestání, budou případy uplatnění nároku na náhradu škody v přestupkovém řízení častější nežli doposud. Nový přestupkový zákon posiluje procesní postavení poškozených a klade správnímu orgánu za povinnost poškozeného, pokud je mu znám, bezodkladně vyrozumět o možnosti uplatnit nárok na náhradu škody, o lhůtě, dokdy tak má učinit, a o nařízeném ústním jednání. Proto je důležité, aby sám orgán ochrany přírody uměl vždy odlišit ekologickou újmu od majetkové škody, resp. aby také uměl věc objasnit i dalším osobám, zejména v odůvodnění svého rozhodnutí. Opakovaně jsme totiž svědky toho, že se poškození domáhají u správního orgánu v přestupkovém řízení, anebo u soudu civilní žalobou vedle náhrady materiální škody také náhrady ekologické újmy. Své požadavky zpravidla opírají o znalecké posudky, kdy znalec namísto hmotné škody vzniklé vlastníkovvi vyčíslí ekologickou újmu. Tak jsme to viděli v kauze řešené Nejvyšším soudem ČR (rozsudek sp. zn. 25 Cdo 2466/2014 ze dne 30. 3. 2016). Soud konstatoval, že ekologická újma vlastníkovvi nenáleží. Konkrétně v tomto případě šlo o požadavek náhrady škody a ekologické újmy vlastníka pozemku vůči osobě, která nepovoleně pokácela na pozemcích vlastníka vzrostlé dřeviny. Lze očekávat, že případy nepovoleného kácení dřevin na cizím pozemku budou v praxi zřejmě nejčastějším důvodem účasti poškozeného v přestupkovém řízení. Nejvyšší soud dospěl jednoznačně k závěru, že poškozenému vlastníkovvi náleží pouze náhrada škody ve výši odpovídající hodnotě odcizené dřevní hmoty.

Musím ovšem zdůraznit, že soudy v uvedené kauze rozhodovaly o uplatněném nároku na náhradu škody podle občanského zákoníku účinného do 31. 12. 2013. Úprava v novém občanském zákoníku sice vychází z koncepce předchozí právní úpravy, ale je mnohem podrobnější. Hradí se majetková škoda (tj. o co se majetek poškozeného zmenšil a ušlý zisk) a vychází se z obvyklé ceny věci. Za podmínky v občanském zákoníku stanovených se hradí též nemajetková újma. V úvahu přichází aplikace ustanovení § 2971 OZ, podle kterého se hradí nemajetková újma, odůvodňují-li to zvláštní okolnosti, za nichž škůdce újmu způsobil, zejména způsobil-li ji protiprávním činem z hrubé nedbalosti či úmyslně, z touhy ničit, ublížit nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky. Bohužel při výkonu státní správy ochrany přírody se v praxi setkáváme i s takovými případy. Náhrada škody

Výsadba lesa po těžbě štěrkopísků v Polabí. Foto archiv AOPK ČR

také může být zvýšena v případech, že má věc pro poškozeného vzhledem ke všem poměrům cenu zvláštní obliby (§ 492 odst. 2 a § 2969 odst. 2 OZ). Například škůdce neoprávněně pokácí vlastníkovvi strom, který je spojený s tradicí a historií rodiny vlastníka, strom, pod kterým sedávali předkové vlastníka, a který proto je jakousi rodovou památkou, strom, který je neodmyslitelnou součástí nemovitosti a tvoří esteticky neoddělitelný soubor se stavbou lidové architektury. I pouhým citem musíme dospět k závěru, že stanovit výši náhrady jako ekvivalent ceny dřevní hmoty by nepostihlo újmu, kterou vlastník utrpěl.

Jak tedy budou orgány ochrany přírody v řízení o náhradě škody postupovat? Musí všechny výše uvedené okolnosti zvážit při rozhodování o náhradě škody uplatněné poškozeným v přestupkovém řízení? Odpověď najdeme v samotné zákonné úpravě. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich v § 89 hovoří jednoznačně o náhradě škody, a nikoli též o náhradě nemajetkové újmy. Pokud pachatel přestupku poškozenému škodu dobrovolně nenahradí, uloží orgán ochrany přírody obviněnému povinnost, aby tuto škodu poškozenému nahradil, pokud je výše škody spolehlivě zjištěna. Pokud by poškozený v přestupkovém řízení uplatnil též požadavek náhrady nemajetkové újmy, musí ho orgán ochrany přírody odkázat s těmito nároky na soud. Odpověď

na položenou otázku najdeme též v občanském zákoníku. Pokud orgán ochrany přírody v průběhu přestupkového řízení zjistí, že nelze přesně výši škody určit, platí podle § 2955 OZ to, že ji určí soud podle spravedlivého uvážení jednotlivých okolností případu. Také pouze soud (pokud se na tom škůdce a poškozený sami nedohodnou) by měl určovat cenu věci zvláštní obliby. Správnímu orgánu nepřísluší v těchto soukromoprávních věcech činit v rámci přestupkového řízení jakékoli dokazování a nepřisluší mu ani v této věci činit jakékoli úvahy. Pokud by poškozený požadoval v rámci přestupkového řízení vedle majetkové škody i přiznání jiné újmy, a to ať už z titulu ekologické újmy, či z důvodu vzniku nemajetkové újmy, event. pokud by požadoval přiznání náhrady ceny zvláštní obliby, odkáže orgán ochrany přírody poškozeného s požadavkem náhrad této újmy (resp. škody na věci zvláštní obliby) na soud.

Použitá literatura:

- ↳ MIKO, Ladislav; BOROVIČKOVÁ, Hana. (ed.). *Zákon o ochraně přírody a krajiny*. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. 607 s. ISBN 978-80-7179-585-8.
- ↳ *Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 2466/2014* ze dne 30. 3. 2016 dostupný na www.nsoud.cz
- ↳ ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef (ed.). *Občanský zákoník*, Komentář. Svazek IV (§ 2521 až 3081). Praha: Wolters Kluwer, 2014. 1516 s. ISBN 978-80-7478-630-3

Zastaví OPŽP ústup páchníka?

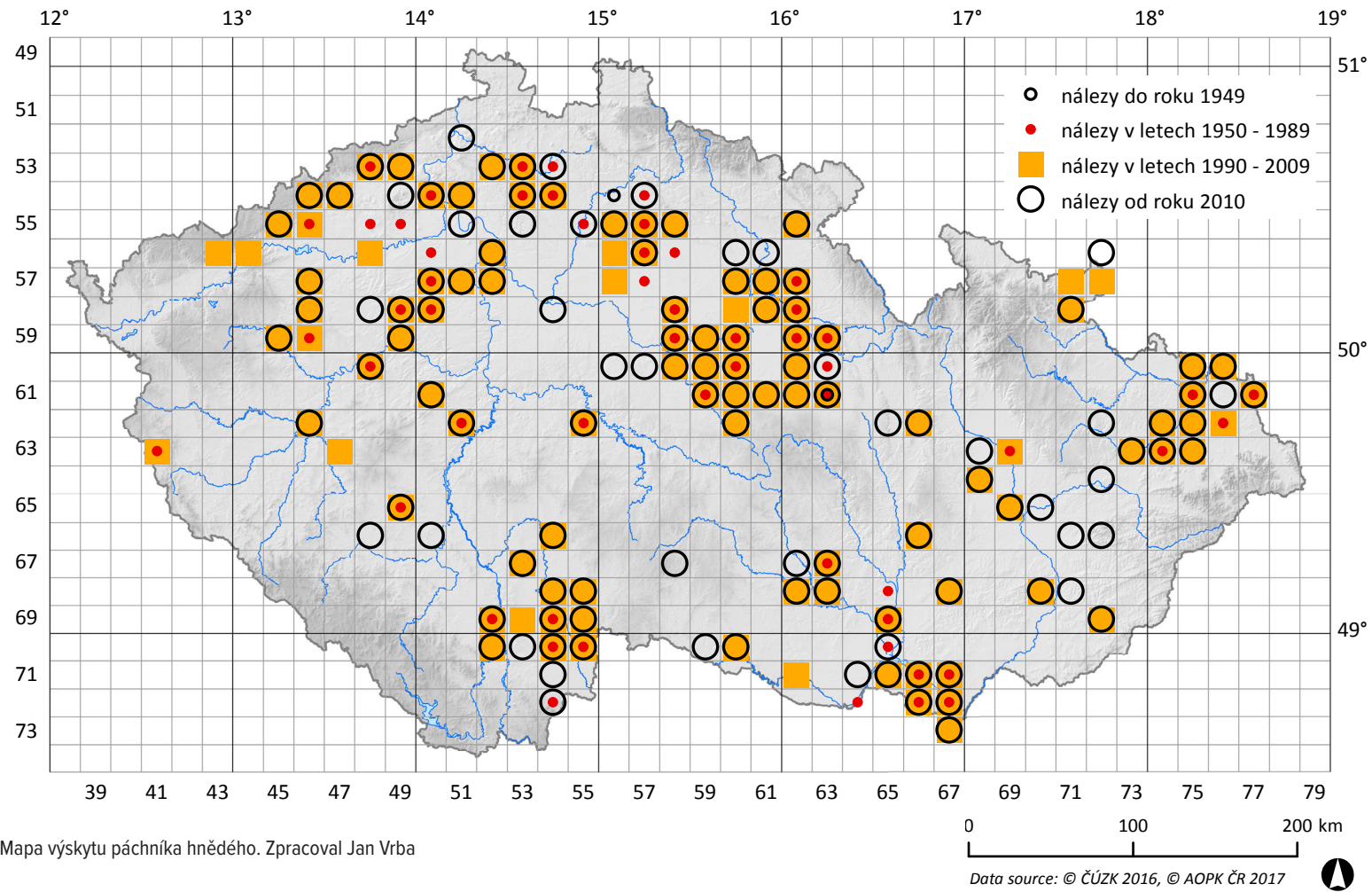
Radek Hejda, Karel Kříž, Ondřej Pašek

Páchník hnědý (*Osmoderma eremita* s.l.) patří mezi ikonické druhy saproxylického hmyzu v Evropě. Tento druh listorohého brouka je nejznámější představitel z nepříliš známých a skrytě žijících druhů hmyzu vázaných na stromové dutiny a lze ho nalézt téměř v celé Evropě od jihu až

po Skandinávii a evropskou část Ruska. Bohužel v celém svém areálu je ohrožen a můžeme pozorovat jeho mizející svět v takřka přímém přenosu. V rámci snahy o jeho záchranu se připravuje hned několik projektů financovaných z prostředků Operačního fondu Životního prostředí.

Naučná stezka v zámeckém parku ve Vlašimi představuje hravou formou kromě dalších přírodních a kulturních fenoménů i páchníka hnědého, jako jeden z předmětů ochrany zdejší EVL. Foto archiv ČSOP Vlašim

S koncem 19. století nastartovaly změny v krajině, které probíhají dosud. Původně rozvolněný charakter krajiny, s mozaikou lesa a bezlesí, začal mizet ve prospěch jehličnatých porostů a velkých půdních bloků zemědělské půdy. Postupně mizely a mizí i velké solitérní stromy, ať již z přirozených příčin, tak i vinou člověka (zejména po vynálezu motorové řetězové pily ze začátku 20. století). Vhodné plochy pro saproxylický hmyz se začaly zmenšovat a izolovat a tento proces trvá částečně doposud.

Intenzifikace lesnického hospodaření vedla nejen k faktické likvidaci biotopu páchníka přeměnou na jehličnaté monokultury, ale i obnova listnatými dřevinami měla podobný efekt. Rozvolněné a dostatečně prosvětlené lesy byly nahrazeny lesy s vysokým zápojem a krátkým obmýtím, které u většiny druhů dřevin neumožní vznik dostatečného počtu větších dutin. Zejména proto, že v rámci výchovy porostu jsou stromy prosychající a dutinové, pro saproxylický hmyz klíčové,

Páchník hnědý v obytné dutině. Foto Zdeněk Hanč

odstraňovány jako první v rámci prevence šíření „škůdců“ a pro zvýšení efektivity lesnického hospodaření. Dříve tak rozšířené solitérní stromy, nízko větvené a s přítomnými dutinami, z volné krajiny téměř vymizely a zůstávají výsadou antropogenně vzniklých či antropogenně významně ovlivňovaných biotopů. Jedná se zejména o hráze rybníků, ale je podél cest a vodotečí, městské parky, ale i obory se zbytky původních pastevních lesů. Situace páchníka v ČR je odlišná i regionálně. V teplých oblastech ho lze nalézt i v zapojeném lese, pokud jsou zde ovšem přítomny stromy větších obvodů s dutinami. Naopak v chladnějších oblastech je páchník nalézán téměř výhradně v osluněných kmenech, kde osvit zajistí dostatečnou teplotu substrátu k vývoji larev. Solitéry a osvětlené aleje jsou pro páchníka výhodnější i z důvodu snazší migrace. Dospělý brouk není příliš dobrý letec a velmi snadno narazí do překážek. To zvyšuje jak možnost predace brouka na zemi, tak i energetickou náročnost migrace, a proto páchník dutinu, ve které se vyhlíhl, opouští

Box: Operační program Životní prostředí
V rámci posílení druhové rozmanitosti zahrnující zlepšování podmínek pro výskyt vzácných druhů rostlin a živočichů, včetně druhů vázaných na kulturní krajinu vyžadující pravidelnou péči či na obnovu a tvorbu specifických stanovišť je možné získat podporu z Operačního programu Životní prostředí, prioritní osy 4, specifického cíle 4.2. Podporu je možné též získat na omezování výskytu invazních druhů či na předcházení škod způsobených zvláště chráněnými druhy živočichů na majetku. Poskytovaná podpora je ve výši 85 % způsobilých výdajů.

Aktuální informace:
Od 30. 9. 2016 do 30. 11. 2016 byla vysána 49. výzva pro specifický cíl 4.2 s alokací 120 mil. Kč. Další příjem žádostí bude možný v období únor–březen 2017. Více informací: Programový dokument OPŽP 2014–2020, Pravidla pro žadatele a příjemce podpory v OPŽP pro období 2014–2020, www.opzp.cz. Dotazy možné zasílat na e-mailovou adresu: dotazy-PO4@nature.cz.

jen neochotně, a část populace ji dokonce nemusí opustit vůbec.

Regionálně rozdílná bude i budoucnost páchníka, zejména co se týče poklesu počtu lokalit. Na většině páchníkem osídlených lokalit parkového a oborového charakteru neočekáváme nebezpečí vyhynutí. Vyskytují se zde stromy v různých věkových stupních a v ideálním případě i mix jak měkkých dřevin (kde dutiny vznikají relativně rychle), tak tvrdých dřevin (dutiny sice vznikají dlouho, ale pak v nich mohou páchníci přežívat i celá desetiletí). Na většině lokalit očekáváme sice snížení velikosti populace způsobené poklesem počtu vhodných starých stromů, ale vzhledem k biologii páchníka, který je schopen dlouhodobě přežívat i v rámci malých populací, by nemělo dojít k ohrožení populace jako celku.

Jiným případem jsou ovšem jednodruhové a stejnověkové liniové porosty. Jedná se o aleje a porosty na hrázích rybníků. Na těchto lokalitách může být páchník v současné době relativně hojný, ale v dlouhodobém horizontu hrozí přirozený rozpad těchto stromů a populace páchníka, vzhledem k absenci nových stromů, zde vyhyne. Lepší předpoklady pro přežití mají populace páchníků v liniových porostech tvrdých a dlouhověkých dřevin, kdy je míra přirozeného rozpadu více rozvrstvena v čase a náhradní dřeviny mají dostatek času dorůst do „vhodného“ stadia. Naproti tomu liniové dřeviny měkkých dřevin jsou nejvíce náchylné k přirozenému rozpadu v relativně krátkém časovém období, a proto je riziko vyhynutí celé populace výrazně vyšší.

Nejrizikovějším faktorem pro populace páchníků v alejích je ovšem krajinářsko-památkový pohled na obnovu porostů. V České republice je celá řada historických alejí, které jsou na hranici své životnosti a v současné době se provádí či plánuje jejich obnova. V rámci krajinného plánování se ovšem upřednostňuje kompletní obnova pro uchování celistvého rázu aleje, což znamená kompletní vykácení původních stromů a výsadba nové, stejnověkové aleje. Pro páchníka to znamená zánik celé místní populace.

Jeden z nejstarších dubů v zámeckém parku ve Vlašimi (min. 300 let) patří mezi typické tzv. „páchníkové stromy“. Foto Karel Kříž

Ovšem ani ochranný pohled není vždy optimální, snaha zachovat stromy za každou cenu může být ve svém důsledku kontraproduktivní. Místo výsadby nových stromů, které časem nahradí ty stávající, trváme na zachování i těch neperspektivních stromů, kde již často není ani funkční dutina, a tím znemožňujeme budoucí věkovou diferenciaci aleje. Optimální je proto kompro-

Dub v zámeckém parku Vlašim. Foto Karel Kříž

misní přístup, kdy v rámci obnovy v několika etapách odstraníme stromy neperspektivní a dosadíme nové, ovšem vždy s důrazem na zachování dostatku dutinových stromů s potvrzenou přítomností páchníka.

Díky Operačnímu programu Životní prostředí se připravuje hned několik projektů cílených přímo na páchníka hnědého. Jedná se jak o projekty lokálního, tak i regionálního charakteru. Zejména jde o projekt Českého svazu ochránců přírody Vlašim (ČSOP), „Stabilizace páchníka hnědého v EVL Vlašimská Blanice.“

Tento projekt je unikátní z více důvodů. Podarilo se přesvědčit vlastníky pozemků (obce, soukromé vlastníky), aby dali své pozemky a své stromy k dispozici ochraně přírody. Realizace probíhá i na lesních pozemcích včetně úpravy dřevinné skladby a zajištění doživotního nepokácení stovek stromů, přičemž do projektu byly zahrnuty pozemky s vhodnými lesními porosty a stromy i v širším okolí EVL.

EVL, resp. její část chráněná z důvodu výskytu páchníka hnědého, se nachází v zámeckém parku ve Vlašimi. Romantický park anglického stylu je tvořen mozaikou luk a hájů. Po celé ploše se nepravidelně, jednotlivě nebo ve skupinách, vyskytují stromy staré přibližně 150–400 let, pozůstatky původní obory. Právě v těchto stromech žije široké spektrum saproxylobiontů v čele s vlajkovým druhem – páchníkem hnědým. Stromů, které svým stářím vyhovují druhům vázaným na dutiny, se v zámeckém parku v současné době vyskytuje méně než 500. Za posledních 20 let došlo vlivem odumření či abiotických podmínek k zániku více než 200 vhodných stromů. ČSOP v roce 1990 zastavila masivní kácení právě těchto nejstarších stromů a od té doby se účastní správních řízení na kácení, takže má data k dispozici. Dutinové stromy jsou dnes ve věku, kdy se blíží konec jejich životnosti. Řada z nich již padla, životnost dalších je ohrožena nutností udržet zámecký park jako veřejný prostor bezpečný. Navíc je zde nedostatek solitérů střední generace starých 80–120 let. ČSOP provedl modelaci porostů, ze které vyplývá, že za 50 let zde zbude pouze několik desítek vhodných

Zámecký park ve Vlašimi na kolorované rytině "Háj bardů" od Antonína Pucherny (1776 - 1852)

stromů – přibližně desetina současného počtu.

Je proto zřejmé, že je třeba učinit rychlá opatření pro udržení biotopu, pokud mají být populace vzácných dutinových druhů zachovány, a zároveň že plocha EVL není pro zajištění kontinuity dostatečná. V okolí zámeckého parku, mimo EVL, se v alejích či lesních porostech vyskytuje více než dvojnásobek stromů, které již jsou nebo velmi brzy budou vhodným biotopem pro páchníka a ostatní dutinové druhy. Tyto stromy byly v letošním roce zmapovány a zaměřeny.

Lze tedy předpokládat, že pokud se učiní vhodná managementová opatření, vznikne daleko rozsáhlejší jádrová oblast vhodná pro dlouhodobé přežití páchníka a dalších druhů vázaných na dutiny než osamocená EVL. Takto rozsáhlá a funkčně propojená síť bude mít navíc výhodu pro případ, že by došlo

k neočekávané události, při které by byla poškozena či zničena větší část stromů v EVL.

Projekt je koncipován jako dlouhodobý (2017–2023) a o podporu na jeho realizaci požádal ČSOP z Operačního programu Životní prostředí. Základem jsou zásahy vedoucí k prodloužení životnosti stávajících stromů, které jsou nebo se v nejbližších pár letech stanou biotopem páchníka hnědého a dalších dutinových druhů. Tedy vhodný druh řezu, odstranění náletů a konkurenčních dřevin z obvodu korun a blízkého okolí a v případě zeleně mimo les místy i kosení stanoviště, aby nedocházelo k zarůstání stromů. Dále pak výsadby, které zajistí kontinuitu do budoucna. Je třeba rovněž zajistit taková náhradní opatření, která zajistí přežití hmyzu mezi tím, než budou odumírající velikáni nahrazeni. Tato opatření spočívají v uvolnění i mladších jedinců středního věku a rovněž ve veteranizaci vybraných stromů. Řečí čísel: celkem bude vysazeno a během pro-

Lípy na poutním místě Loreta s plánovaným ošetřením korun. Foto Petra Králíčková

jektu zajištěno 9022 dubů velikosti lesnických sazenic, 608 dubů velikosti odrostků, 160 ovocných vysokokmenů, ošetřeno (stabilizováno) 678 stromů, odstraněno 12,5 ha náletů. Celková plocha oblasti, na které budou opatření realizována, činí 900 ha.

Dalším připravovaným projektem s obdobným plánem je záměr na podporu dutinových druhů ve Slavické oboře. Operační program Životní prostředí není ovšem vyhrazen pouze záměrům velkého rozsahu, příklad lze najít v připravovaném projektu v katastru obce Hředle, okr. Rakovník. Zde byla nedávno potvrzena izolovaná populace páchníka ve zbytcích staré vrbovny uprostřed zemědělské krajiny.

Tato dlouhá léta zapomenutá lokalita bez jakéhokoliv managementu byla odsouzena k pozvolnému zániku. Neořezávané vrby se dílem rozlamovaly, dílem byly pohlceny náletem jiných dřevin. Projekt na rekonstrukci lokality počítá s obnovou ořezu „na hlavu“ vybraných vrb, zdravotním řezem jiných, pro tento typ řezu nezapěstovaných vrb, vyčištěním plochy od náletu a samozřejmě i výsadbou vrb nových, s plánovaným zapěstováním ořezem „na hlavu.“

Podmínky projektu umožňují podpořit nejenom páchníka, ale vhodně nakombinovat opatření i pro další cílové druhy. V tomto případě jde o realizaci několika tůň, v okolní krajině zcela

absentujících, a podpořením tím zejména obojživelníků, potažmo celé lokální biodiverzity.

Cílem projektu je změnit ruderalizovanou a zanedbanou nivu vodního toku na místní centrum biodiverzity, které umožní dlouhodobou existenci páchníka, poskytne rozmnožovací prostor pro obojživelníky a jiné vodní organismy a zároveň umožní šíření ohrožených druhů do okolní krajiny.

Pravidelný monitoring páchníka, prováděný pod záštitou Odboru monitoringu biodiverzity AOPK ČR, nám poskytuje řadu podrobných dat o stavu páchníka hnědého v ČR. V současné době máme informace o jeho výskytu ze 148 polí faunistického mapování představujícího téměř 22 % rozlohy ČR s několika centry výskytu. Na první pohled jde o relativně široce rozšířený druh bez aktuální hrozby vymření. Pokud ovšem začneme studovat stav jednotlivých populací, situace již tak růžová není. Významné procento lokalit je již za svým zenitem z hlediska vhodnosti pro páchníka a populace postupně slábnou. Jako ilustraci si můžeme uvést oblast Slánska ve středních Čechách. V případě faunistického čtvrtce 5750 evidujeme celou řadu lokalit pravděpodobně vzájemně komunikujících v rámci jedné metapopulace. Naprostá většina osídlených stromů roste podél břehů místních potoků v měkkém luhu. Výskyt páchníka mimo vrby byl prokázán pouze v několika lipách, které jsou již také ve špatném stavu.

Trus larev páchníka hnědého. Foto Jaroslav Šreiber

Ještě nyní je evidentní historická podoba místní krajiny, která páchníkům naprosto vyhovovala. Podél vodních toků byly sekané či pasené travní porosty a vrby, seřezávané na hlavu. Tento druh ořezu stromů páchníkovi velmi vyhovuje, v místech ořezu vznikají rychle dutiny a kmeny stromů brzy mohoutní a umožňují existenci i větších dutin. Tento způsob využívání krajiny je ovšem již mnoho desítek let minulostí, louky často zarostly náletem a pravidelně neořezávané vrby se dílem rozlomily, dílem jsou ztraceny v hustém lese. Proto do současné doby přetrvala již jen část původních lokalit a negativní trend bude pokračovat i v budoucnu. Za solitérní vrby s mohutným kmenem neexistuje v současné době náhrada a zánik minimálně části populací je neodvratný. V případě čtvrtce 5750 odhadujeme pokles populace v nejbližších třiceti letech na minimálně 50 %.

Náprava situace je velmi problematická. Cílené projekty na podporu druhu nemůžou nikdy vyřešit všechny lokality na celém území České republiky. Problematická je i roztržitá pozemková držba v místech výskytu páchníka, kdy pro opatření na podporu druhu je třeba souhlasu všech majitelů pozemků, což je v řadě případů velmi komplikované až nemožné. Je třeba přimnout fakt, že nejsme reálně schopni zabránit zániku části lokalit, ale o to větší úsilí bychom měli vyvinout na ochranu a podporu těch perspektivních lokalit rozmístěných ve všech oblastech výskytu páchníka hnědého v ČR.